

Роман КВЯТКОВСЬКИЙ

магістр соціальної роботи

ад'юнкт науково-організаційного відділу

Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7917-1739>

e-mail: roman_kviatkovskiy@ukr.net

ГІБРИДНА ВІЙНА В КАРАБАСІ: ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ, ДЕЗІНФОРМАЦІЇ І ПРОПАГАНДИ У ДРУГІЙ КАРАБАСЬКІЙ ВІЙНІ

Розглянуто конфлікт у Карабасі й описано його перебіг у період Другої карабаської війни. Досліджено інформаційне протиборство як одну з основних складових гібридних війн у контексті зазначеного конфлікту. Проаналізовано різні аспекти цієї війни, зосереджено увагу на ролі інформаційно-психологічних операцій у локальних конфліктах, зокрема вплив дезінформації та пропаганди на формування громадської думки і міжнародну спільноту. Вивчено механізми поширення дезінформації та пропаганди, а також використання інформаційно-комунікаційних технологій, соціальних мереж й інших засобів комунікації як стратегічного ресурсу.

Визначено стратегії і тактики, які використовували сторони конфлікту для маніпулювання інформаційним простором та формування образу ворога. Проаналізовано інструменти пропаганди, які застосовували для мобілізації громадської підтримки і впливу на міжнародну дипломатію. Досліджено, як маніпуляція інформацією може призвести до поглиблення напруженості й ескалації конфлікту, а також як це впливає на можливість досягнення мирного врегулювання.

Проаналізовано ефективність заходів інформаційної безпеки, спрямованих на запобігання впливу дезінформації і пропаганди на громадську думку, політичні процеси. Розглянуто стратегії та механізми захисту сторонами конфлікту інформаційного простору від зовнішніх впливів і маніпуляцій.

Проаналізовано ефективність інформаційного протиборства між Азербайджаном і Вірменією у Другій карабаській війні, його взаємозв'язок зі соціально-економічним потенціалом кожної країни та потенціалом використання інформаційно-комунікаційних технологій як стратегічного ресурсу сторін конфлікту.

Зазначено, що узагальнені результати дослідження можуть бути корисними для розробки стратегій протидії дезінформації та пропаганді в подібних конфліктах, а також для розвитку ефективних методів інформаційної безпеки і комунікаційної політики національного рівня.

Ключові слова: гібридна війна, дезінформація, Друга карабаська війна, інформаційний простір, інформаційно-психологічний вплив, Карабах, пропаганда.

Один із яскравих прикладів гібридної війни – «Карабаський конфлікт» між Вірменією та Азербайджаном за територію останнього. Друга карабаська війна, що три-

вала з вересня по листопад 2020 р., стала одним із найбільш значущих конфліктів у Кавказькому регіоні за останні десятиліття. Вона відрізнялася від попередніх не лише розмахом та інтенсивністю бойових дій, а й використанням сучасних засобів комунікації та інформаційної війни. Під час конфлікту фактично створено простір, у якому технології забезпечення інформаційного домінування активно використовували для реалізації національної військової стратегії кожної зі сторін через маніпулювання інформацією, вплив на інформаційно-комунікаційні системи противника і моральний дух особового складу військ противника та власних, а також зміцнення й підтримання власних інформаційних систем та інфраструктури.

Вивчення особливостей інформаційного протиборства в цьому конфлікті має важливе значення для розуміння впливу інформаційної війни на результати військових операцій, дає змогу виявити нові тенденції, стратегії і тактики, які використовуються в сучасних збройних конфліктах. Це може стати основою для розробки нових стратегій і політик у галузі інформаційної безпеки України й організації протиборства в інформаційному просторі.

Незважаючи на значну кількість досліджень і публікацій, присвячених інформаційним та психологічним операціям, захисту від інформаційно-психологічного впливу противника, а також специфічним питанням інформаційного протиборства, цим темам приділено не достатньо уваги в сучасній українській та міжнародній літературі.

Серед українських дослідників цієї тематики потрібно виділити: Євгена Магду (Магда, 2014), Якова Жаркова і Михайла Онищука (Жарков, Онищук, 2015), Корнелію Попович (Попович, 2016), Володимира Горбуліна (Горбулін, 2017), Володимира Хорошка (Хорошко та ін., 2022) та ін.

Інформаційно-комунікаційні аспекти воєнного протистояння Азербайджану та Вірменії у Другій карабаській війні й особливості інформаційного протиборства у своїх роботах розглядали Олег Поплавський (Поплавський, 2020; Поплавський, Левін, Саричев, 2021) і Роман Квятковський (Квятковський, 2023).

Дослідження й аналіз інформаційно-психологічного впливу на суспільну свідомість проводили такі відомі закордонні науковці: Мартін Лібікі (Martin Libicki) (Libicki, 1998; Libicki, 2007), Едвард Лукас (Edward Lucas) і Пітер Померанцев (Peter Pomerantsev) (Lucas, Pomerantsev, 2016), Герберт Лін (Herbert Lin) і Жаклін Керр (Jacly Kerr) (Lin, Kerr, 2021) та ін.

Гібридну війну в Карабаху як предмет дослідження розглядали Томас Де Ваал (Thomas De Waal) (De Waal, 2021), Андрюс Бівайніс (Andrius Bivainis) (Bivainis, 2022) та ін.

Однак, незважаючи на велику кількість публікацій, досвід інформаційно-психологічного протиборства в сучасних локальних війнах і збройних конфліктах та їхнє значення потребують подальшого аналізу.

Актуальність теми також полягає в тому, що триває російсько-українська війна, під час якої вже довгий час Україна залишається об'єктом організованого військово-політичного й інформаційно-психологічного впливу з боку Російської Федерації (РФ). Тому питання аналізу застосування інформаційно-психологічного впливу під час конфліктів набуває великого значення і потребує всесторонньої уваги українських науковців.

Мета статті – з'ясувати роль та ефективність використання інформаційного простору, дезінформації і пропаганди сторонами конфлікту, виявити особливості

стратегій і тактик ведення гібридної війни в Карабасі в період Другої карабаської війни, проаналізувати способи та методи інформаційно-психологічного впливу на противника й ефективність заходів інформаційної безпеки.

Це дослідження міждисциплінарне й опирається не лише на історію та політологію, а й на теоретико-методологічні підходи конфліктології, теорії міжнародних відносин, теорії конфлікту тощо.

Інформаційна та психологічна війна – це метод ведення війни без застосування летального озброєння. Її головне завдання – знищення людей не як фізичної сили, а як суспільства. Ефективність сучасної збройної боротьби визначається не лише вогневою міццю, а й результативністю інформаційно-психологічного протистояння. Сучасна війна стає військовою, що руйнує як фізичний, так і духовний аспект, вражаючи національну ідентичність та єдність народу (Поплавський, Левін, Саричев, 2021).

На думку М. Лібікі, провідного дослідника цієї галузі, суть інформаційно-психологічної війни полягає в управлінні людьми і впливі на їхню свідомість із метою знищення суспільства (Libicki, 1998). Також він у праці 2007 р. наголошує, що інформаційна війна – це атака інформації однієї сторони на інформацію іншої (Libicki, 2007).

Інформаційно-психологічні операції у військовій справі зараз домінують у багатьох провідних арміях світу. За даними американського Центру стратегічних і міжнародних досліджень, у розвинених країнах світу концепція інформаційної війни – це частина військової доктрини, що приводить до спеціалізованої підготовки особового складу й окремих підрозділів для ведення інформаційних операцій. Практика міжнародних, регіональних та етнічних конфліктів вплинула на світову спільноту й виявила унікальність використання інформаційної зброї для боротьби за геополітичні інтереси (Global Security Forum, 2023).

Інформаційно-технологічна революція підвищила роль інформаційної складової в армії. Практичний досвід локальних війн і регіональних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ ст., засвідчує, що ефективність боротьби визначається не лише класичними показниками (підготовка військ, рівень постачання, наявність сучасного озброєння тощо), а й рівнем застосування інформаційних технологій, наявністю відповідної інфраструктури, фахівців із певної сфери, які організують опосередкований та безпосередній інформаційно-психологічний вплив, уміють протидіяти інформаційним і психологічним операціям противника (Поплавський, Левін, Саричев, 2021).

Вирішення цих завдань вимагає всебічного аналізу ризиків можливих втрат і врахування всіх зовнішніх та внутрішніх загроз, а також потужних економічних і соціальних ресурсів. Саме з цієї позиції стає зрозумілою рішучість дій Азербайджану, який має суттєві переваги в економічній та соціальній сферах. Вже у вересні 2020 р. розпочалася головна фаза інформаційних операцій Азербайджану проти Вірменії, основним завданням якої був відбір, підготовка та створення відповідних інформаційних приводів для розгортання скоординованих інформаційно-психологічних дій. Такими стали регулярні вірменські провокації по всій лінії фронту, що їх висвітлювали медіа Азербайджану, а 27 вересня 2020 р. на всій лінії зіткнення розпочалися активні бойові дії із застосуванням важкого озброєння (IA Al Jazeera, 2020).

Азербайджан і Вірменія традиційно звинувачували один одного в початку бойових дій. Вранці Вірменія та самопроголошена т. зв. Нагірно-Карабаська Республіка оголосили воєнний стан на всій території країни. У перший день Другої карабаської

війни Міністерство оборони Азербайджану оголосило про звільнення семи сіл у Карабасі, захоплення вершини хребта Муравдаг і контроль над магістраллю Варденіс–Мартакерт/Агдере, що з'єднує Карабах із Вірменією (NA Report, 2020).

Поряд з активними бойовими діями на всіх фронтах, між Азербайджаном і Вірменією також проводилася інтенсивна пропагандивна кампанія. Вже в перший день конфлікту Міністерство транспорту, зв'язку та високих технологій Азербайджану анонсувало, що буде обмежено доступ до мережі Інтернет у країні, щоб запобігти можливим провокаціям із боку Вірменії. Були заблоковані соціальні мережі та месенджери Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, TikTok, WhatsApp, Messenger, Skype, Zoom та відеохостинг YouTube. Хоча до соціальних мереж в Азербайджані можна отримати доступ через VPN, але мало хто з абонентів у країні користувався такими сервісами (МЦР, 2020).

Наступного дня пресслужба Служби національної безпеки Вірменії повідомила про незаконне втручання в роботу веб-порталів органів державної влади, вчинене Азербайджаном. Також було оголошено, що азербайджанські хакери здійснили кібератаку на сервери вірменських медіа та веб-сайтів: Lin.am, armenpres.am, news.am, mamul.am, armtimes.am, hetg.am. Під час атаки на всіх цих ресурсах були розміщені зображення президента Азербайджану Ільхама Алієва (İlham Əliyev) (IA Axaq, 2020).

З першого дня війни Азербайджан дуже обмежив потік неофіційної інформації із зони бойових дій. Приклад такого контролю – кримінальна справа, порушена Генеральною прокуратурою Азербайджану проти російського журналіста Семена Пегова (Семён Пегов), який вів репортажі на своєму телеграм каналі «War Gonzo» з Карабаху та відкрито підтримував самопроголошену т. зв. Нагірно-Карабахську Республіку.

Від початку конфлікту азербайджанські медіа продемонстрували оперативне та професійне ставлення до всієї воєнної ситуації. На державних телевізійних каналах Az TV, Idman TV, Medeniyyet TV, а також на приватних – Ictimai Television, ANS TV, Space TV, Lider TV, Azad Azerbaijan TV, Xazar TV, Region TV тощо, у друкованих медіа, передусім у щоденних газетах «Yeni Müsavat», «Azadlıq», «Azərbaycan», «Xalq qəzeti» тощо, а також на новинних інтернет-порталах, як-от «Azertag», агентство «Trend» і т. д., одночасно та масово почали надходити повідомлення про успіхи армії Азербайджану на кожному із фронтів.

Майже одночасно на всіх каналах і частотах, а також у друкованих медіа почали транслювати повідомлення, заяви та звернення державних чиновників, які демонстрували силу й міць збройних сил. При цьому азербайджанські медіа зазвичай використовували стратегію «одного голосу», коли офіційна інформація транслювалася з одного джерела.

Азербайджанські медіа почали активно застосовувати ативірменські фальсифікації новин, радикальні заяви та приховані натяки. Такі меседжі чує, бачить та читає кожен, і вони можуть як об'єднувати народ країни та змусити кожного відчувати свою належність до певної країни чи нації, так і створювати напружену ситуацію у країні, вселяти підозру в людей ворожої країни та налаштовувати їх проти чинного режиму.

З метою підвищення ефективності національного й патріотичного виховання молоді в соціальних мережах та на телевізійних каналах були поширені відеоматеріали з кліпом пісні про Карабах – «Вогонь!» («Ataş!») азербайджанського рок-гурту «Нур» («Nur»), а також із щоденними виступами солдатів та офіцерів азербайджанської армії, кожен з яких закінчувався словами: «Карабах – це Азербайджан» (IA DSX Media, 2020).

Вплив інформаційного простору на населення у власній та чужій країні може мати різні форми, зокрема активне використання дезінформації, суть якої полягає в навмисному поширенні спотвореної інформації з метою заплутати об'єкт впливу. Наприклад, азербайджанські джерела використовували дезінформацію, висвітлюючи позицію Грузії щодо цього військового конфлікту. Під час розгортання масштабних військових дій у Грузії було створено віртуально-інформаційний фронт. Через використання інформаційних ресурсів поширювалися повідомлення про причетність Грузії до надання військової допомоги Азербайджану, яка надходила з Туреччини й Ізраїлю. Цю неправдиву інформацію негайно спростували уряд Грузії та Посольство Вірменії у Грузії, але, незважаючи на це, вірменські джерела поширили її та презентували як достовірний факт (Поплавський, 2020; Поплавський, Левін, Саричев, 2021).

Трохи згодом з'явилося фейкове повідомлення про те, що телевежу в Тбілісі та міст Миру підсвітили кольорами азербайджанського прапора на підтримку Азербайджану. Справжнім джерелом цієї новини було інформаційне агентство Oxu.az. Ця «ведмежа послуга» азербайджанців не спрацювала на користь Грузії і була поширена як в азербайджанських, так і вірменських соціальних мережах, погіршивши ситуацію та спровокувавши протести вірмен, які проживали у грузинському регіоні Самцхе-Джавахеті (ІА Інформ Напалм, 2020).

Ще один приклад дезінформаційних атак – новина, одночасно опублікована декількома азербайджанськими інформаційними ресурсами 27 жовтня 2020 р. про ліквідацію «міністра оборони і командувача силами оборони Арцаху» генерал-майора Давида Арутюняна (Դավիթ Հարությունյան). Новина швидко поширювалася. Водночас у соціальних мережах ширилося відео, на якому генерал-майор Д. Арутюнян «знищується» за допомогою безпілотного літального апарата (БПЛА). Пізніше цю інформацію спростовала вірменська сторона, але вона мала сильний психологічний вплив на обидві сторони конфлікту (ІА Defence Express, 2020; ІА Naqqin az, 2020).

Висвітлення війни у медіа стало центром уваги військово-політичного керівництва Азербайджану. Кожна заява про успіхи на фронті та звільнення окупованих територій супроводжувалася відповідними відео- та фотоматеріалами. Інформаційно-психологічні операції стали головним елементом бойових дій азербайджанської армії, зокрема активне використання БПЛА й ударних дронів – новим чинником у воєнних операціях. Міністерство оборони Азербайджану щодня публікувало відео та фото атак на вірменські позиції, де були зображені успішні удари. Особливо потужним елементом інформаційно-психологічних операцій стали щоденні відеоролики, розміщені пресцентром Міністерства оборони Азербайджану в Twitter та Telegram, які зображували безпілотні літальні апарати, що нібито фіксували ракетні удари та безпілотні атаки камікадзе на військові формування Вірменії (Заблоцький, 2021).

Азербайджан активно застосовував тактику цілеспрямованого знищення командного ешелону противника, подібну до тієї, яку використовує Ізраїль. Практично щодня повідомляли про втрати генералів та офіцерів вірменської армії. Через пресекретаря Міністерства оборони Азербайджану Анара Ейвазова (Anar Eyvazov) на YouTube-каналі міністерства, сторінці у Facebook і Telegram-каналі «Карабах – це Азербайджан» («Qarabağ Azərbaycanı») поширювалася інформація про поранення колишнього міністра оборони Вірменії полковника Сержа Саргасяна (Տիրմաշ Սարգսյան), про поранення командира 77-го окремого бронетанкового батальйону Ніколая Ақобджаняна (Նիկոլայ Աղբոջանյան) та ін. (Qarabağ Azərbaycanı, 2020).

Ще одна платформа для інформаційно-психологічної війни між Азербайджаном і Вірменією – питання релігії. Єреванські медіа постійно намагалися представити війну як конфлікт між азербайджанськими мусульманами та вірменськими християнами. У відповідь Азербайджан звинувачував Вірменію в неповазі до ісламських традицій та руйнуванні мечетей на окупованих нею територіях.

Президент Азербайджану І. Алієв 2 листопада 2020 р. на зустрічі із представниками тюркомовних країн заявив, що «на окупованих територіях знищуються й осквернюються історичні та релігійні пам'ятки, у Зангеланському районі, в мечеті, розташованій на окупованих територіях, вірмени утримували свиней, відповідні відеокадри є в інтернеті, і це викликає гнів всього мусульманського світу» (IC News. az, 2020).

Після звільнення азербайджанськими військами м. Шуша, духовної святині Карабаху, вірменські медіа, за підтримки російських, розгорнули інформаційну кампанію про осквернення азербайджанськими військами храму Христа Спасителя (собор Казанчеоц). Однак стратегічна ініціатива в цьому питанні залишилася за Баку (ІА Благовест, 2020).

Особливості цього етапу інформаційних маніпуляцій такі:

- одночасна публікація аналогічних за змістом матеріалів у медіа (передовсім державних);
- чітка координованість у тематиці інформаційних повідомлень, а також у час їх публікації;
- активна робота з іноземними медіа з метою представлення позиції держави у своїх інтересах.

Ці прийоми ефективно втілювала азербайджанська сторона, що свідчить про високу ймовірність координації інформаційних заходів з одного керівного центру.

Всі ці події демонструють, що інформаційні та психологічні операції вступили в найскладнішу й досить тривалу основну фазу Другої карабаської війни. Її суть полягала в масштабному і всеосяжному використанні контрольованих джерел інформації для формування або руйнування певних психологічних стереотипів та установок у вірменської сторони, на яку був спрямований вплив. По суті, цей етап складався з низки розвідувальних заходів, пропагандивних, психологічних та інших дій, здійснених з єдиною метою – досягнення цілей операції.

Азербайджан, Вірменія та РФ 9 листопада 2020 р. підписали угоду про припинення бойових дій у Карабасі. Відповідно до неї, Азербайджан зберігав територіальні переваги, які здобув за шість тижнів боїв із вірменськими військами. Баку матиме право контролювати південну частину Нагірного Карабаху, охопно із другим за величиною містом – Шуша. До початку грудня 2023 р. збройні сили Вірменії повинні відмовитися від контролю над втраченими територіями, а також територіями в Агдамському, Лачинському і Кербаджарському районах (ІС Президента АР, 2020).

Президент Азербайджану І. Алієв 11 листопада 2020 р. на зустрічі з пораненими військовими у шпиталі м. Баку назвав Другу карабаську війну – «вітчизняною». А 3 грудня підписав розпорядження про встановлення 8 листопада – Дня Перемоги в Азербайджанській Республіці (ІС Президента АР, 2020).

Війна, що тривала півтора місяці, закінчилася, і її результати та наслідки, безсумнівно, стануть предметом історичних досліджень і політичних дебатів. Однак є підстави стверджувати, що інформаційні та психологічні операції на підтримку

військового наступу Азербайджану з вересня по листопад 2020 р. були успішними та відіграли свою роль у цьому конфлікті.

Карабаський конфлікт докорінно змінив політичну ситуацію у Вірменії. Проте його вплив на Азербайджан видається не менш значимим. Перемога у Другій карабаській війні визначила траєкторію розвитку й політичну поведінку Баку. Тому зараз перед ним залишаються кілька важливих викликів, реалізація яких визначатиме долю регіону. Перший – інтеграція. Забезпечення вільного пересування і доступу у регіоні. Другий – демографічне питання, статус якого, рано чи пізно, має бути визначений.

Другий карабаський конфлікт, активна фаза якого тривала 44 дні (з вересня по листопад 2020 р.), дещо спростовує таке поняття, як заморожені конфлікти, оскільки вони можуть спалахнути будь-якої миті. Незважаючи на тривалу окупацію (понад 30 років), Азербайджан продемонстрував готовність звільнити свої території. Злагоженість, планування, чіткість і послідовність дій, а також швидка адаптація інформаційно-комунікаційних фахівців в умовах конфлікту – свідчення того, що весь медіакомплекс Азербайджану був заздалегідь підготовлений до війни.

На відміну від Азербайджану, Міністерство оборони і Міністерство закордонних справ Вірменії не були готові діяти скоординовано в умовах інформаційної атаки. Ці державні структури втратили стратегічну ініціативу й діяли хаотично на початку бойових дій, часто надаючи неправдиву та суперечливу інформацію, яку легко спростувала інша сторона.

Інформаційне переважання Азербайджану, комплексне використання високоточної зброї, БПЛА, значного арсеналу сил і медіа (телебачення, радіо, пропаганда у пресі, соціальні мережі, дипломатичні канали тощо) фактично позбавили Вірменію здатності ефективно протистояти інформаційно-психологічному тиску Баку та здійснювати ефективний інформаційно-психологічний вплив на населення й особовий склад Збройних сил Азербайджану.

Ще одна причина неспроможності Вірменії мобілізуватися у Другій карабаській війні – відсутність належних розвідувальних ресурсів та дисбаланс у системі координації дій державних і військових структур у цій сфері.

Загалом, завершення Другої карабаської війни створило всі передумови для суттєвих змін у геополітичній ситуації та геополітичному балансі сил у Кавказькому регіоні, який ставав усе залежнішим від політики найбільших світових геополітичних гравців.

У післяконфліктний період представники різних держав пропонували свої варіанти врегулювання «карабаського питання», але це лише його затягувало, оскільки кожна держава, передовсім Росія та Туреччина, намагалася відстоювати власні інтереси.

Варто зазначити, що Росія активно використовувала свої можливості для впливу на Азербайджан та Туреччину в межах своєї політики «розділяй і володарюй». Зокрема, намагалася завадити скасування економічної та транспортної блокади Вірменії, враховуючи розчарування серед вірменського суспільства, що наростало, у зв'язку з пасивною роллю офіційної Москви під час воєнної операції у Карабасі.

Водночас із листопада 2020 р. по вересень 2023 р. Азербайджан активно готувався до повного звільнення окупованих територій Карабаху. Антитерористична операція, яку він провів у вересні 2023 р. (Третя карабаська війна), була прогнозованою відразу після підписання у 2020 р. лідерами Азербайджану, Вірменії та РФ тристорон-

ньої заяви про припинення вогню. Так, 19 вересня 2023 р. Азербайджан провів у регіоні «антитерористичні дії місцевого характеру з метою забезпечення та відновлення конституційного ладу Азербайджанської Республіки» (ІС МО АР, 2023). А вже після кількох годин бойових дій у Баку озвучили умови припинення вогню: «Незаконні вірменські збройні формування мають підняти білий прапор, здати всю зброю, а незаконний режим Карабаху має саморозпуститися» (ІА ВВС News Україна, 2023).

Зауважу, що військова перевага Азербайджану була цілком достатньою, щоби без особливих втрат взяти під контроль Карабах. Особливо, зважаючи на те, що вірменська влада заявила про невтручання у цей конфлікт, а РФ уже звично висловила свою «стурбованість» та утрималася від надання будь-якої допомоги чи підтримки сторін конфлікту.

Самопроголошена т. зв. Нагірно-Карабаська Республіка визнала владу Азербайджану і погодилася на реінтеграцію до його складу, а 28 вересня 2023 р. оголосила про припинення існування республіки з 1 січня 2024 р. Республіка, що проіснувала 32 роки, фактично і повністю капітулювала (ІА JAM News, 2023).

Сорокачотириденна Друга карабаська війна, Третя карабаська війна, яка тривала менше дня, та їхні результати, безумовно, мають залишитися об'єктом подальших наукових розвідок в Україні та платформою для планування спеціальних дій як у фізичному, так і в інформаційному просторі, спрямованих на повне звільнення окупованих українських територій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Горбулін, В. (2017). *Світова гібридна війна: український фронт*. Київ: НІСД.
- Жарков, Я., Онищук, М. (2015). Інформаційна боротьба як фактор національної безпеки України. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 50, 87–92.
- Заблоцький, В. (2021). Визволення Нагірного Карабаху. Військово-технічні та оперативні-тактичні аспекти. *Аналітичний часопис «Чорноморська безпека»*, 1/39, 27–36.
- ІА Благовест:** *Армянская Церковь осуждает осквернение азербайджанскими военными храма Казанчевоц в Шуши*. (2020). <https://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=3&id=91595>
- ІА Інформ Напалм:** *Розбір інформаційних провокацій Вірменії та Азербайджану, спрямованих на втягування Грузії у воєнний конфлікт*. (2020). <https://informnapalm.org/ua/rozbir-informatsiinykh-provokatsii-vir>
- ІС МО АР:** *Сообщение Министерства обороны Азербайджанской Республики о начале антитеррористических мероприятий локального характера*. (2023). <https://mod.gov.az/ru/news/soobshenie-ministerstva-oborony-azerbajdzhanskoj-respubliki-49349.html>
- ІС Президента АР:** *Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı*. (2020). <https://president.az/az/articles/view/48455>
- Квятковский, Р. (2023). Протиборство в інформаційному просторі Азербайджану та Вірменії в період Другої війни у Нагірному Карабаху. *Військово-науковий вісник*, 39, 137–153. <https://doi.org/10.33577/2313-5603.39.2023.137-153>
- МЦР:** *Министерство цифрового развития и транспорта Азербайджанской Республики*. (2020). *Защитим себя в киберпространстве!* <https://mincom.gov.az/ru/media-ru/novosti/zashhitim-sebia-v-kiberprostranstve995>

Магда, С. (2014). Гібридна війна: сутність та структура феномену. *International relations, part «Political sciences»*, 4.

Попович, К. (2016). Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2, 75–79.

Поплавський, О. (2020). Військовий складник загального успіху Азербайджану у «Другій карабаській війні». *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*, 23, 77–85. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.23.14>

Поплавський, О., Левін, О., Саричев, В. (2021). Соціально-економічні та інформаційно-комунікаційні аспекти воєнного протистояння Азербайджану і Вірменії у «Другій Карабаській війні». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 61–71. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-1-61-71>

Хорошко, В., Хохлачова, Ю., Пірцхалава, Т., Іванченко, І. (2022). Інформаційна зброя як інструмент інформаційної війни. *Захист інформації*, 2, 50–58. <https://doi.org/10.18372/2410-7840.24.16930>

Bivainis, A. (2022). Multi-dimensional Assessment of the Second Nagorno-Karabakh War. *Security and Defence Quarterly*, 38/2. Vilnius, 51–61.

Libicki, M. (1998). Information War, Information Peace. *Journal of International Affairs*, 51/2. New York, 411–428.

Libicki, M. (2007). *Conquest in Cyberspace: National Security and Information Warfare*. New York: Cambridge University Press.

Lin, H., & Kerr, J. (2021). *On Cyber-enabled Information Warfare and Information Operations*. Oxford: The Oxford Handbook of Cyber Security, 251–272.

Lucas, E., & Pomerantsev, P. (2016). *Winning the Information War. Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe*. Washington, 1–66.

De Waal, T. (2021). *The Nagorny Karabakh Conflict in its fourth Decade. CEPS Working Document*, 2. Brussels.

Global Security Forum: Transatlantic Defense. Washington, DC. (2023). *Center for Strategic & International Studies*. <https://www.csis.org/events/global-security-forum-2023-transatlantic-defense>

IA Al Jazeera: *Fighting erupts between Armenia, Azerbaijan over disputed region*. (2020). <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/27/heavy-fighting-erupts-in-disputed-nagorno-karabakh-region>

IA Axar: *Азербайджанские хакеры вновь взломали армянские сайты*. (2020). <https://ru.axar.az/news/tehnologii/504976.html>

IA BBC News Україна: *Чому Азербайджан ударив по Карабаху саме зараз і що далі*. (2023). <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cd1g44zdyjpo>

IA DSX Media: *«Атаş» klipі. İfa edirlər: Nur qrupu, Nərmin Kərimbəyova, Seyhun Zeynalov*. (2020). YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=bSh5tm2Hmn0>

IA Defence Express: *Безпілотник армії Азербайджану знищив міністра оборони Карабаху (відео). Вірменія це спростовує*. (2020). https://defence-ua.com/news/bezpilotnik_armiji_azerbajdzhanu_znischiv_ministra_oboroni_karabahu_video-1939.html

IA Naqqin az: *Video*. (2020). YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=a07_EmNaOqY

IC 1news.az: *Ильхам Алиев принял генсека Совета сотрудничества тюркоязычных государств*. (2020). <https://1news.az/news/20201102110148588-Ilkham-Aliev-prinyal-genseka-Soveta-sotrudnichestva-tyurkoyazychnykh-gosudarstv-FOTO>

IA JAM News: *The Unrecognised NKR will Cease to Exist on 1 January by its own Decision.* (2023). <https://jam-news.net/unrecognized-nkr-will-cess-to-exist-on-january-1-2024/>

Qarabağ Azərbaycandır. (2020). *Telegram.* <https://tgstat.com/uz/channel/@azeqara>

NA Report: *Освобождена высота Муров.* (2020). <https://web.archive.org/web/20201003102342/https://report.az/ru/nagorno-karabakhskiy-konflikt/osvobozhdena-vysota-murov/>

REFERENCES

Horbulin, V. (2017). *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front.* Kyiv: NISD (in Ukrainian).

Zharkov, Ya., & Onyshchuk, M. (2015). Informatsiina borotba yak faktor natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 50,* 87–92 (in Ukrainian).

Zablotskyi, V. (2021). Vyzvolennia Nahirnoho Karabakhu. Viiskovo-tekhichni ta operatyvno-taktychni aspekty. *Analitychnyi chasopys «Chornomorska bezpeka», 1/39,* 27–36 (in Ukrainian).

Armynskaya Tserkov osuzhdaet oskvernenie azerbaidzhanskimi voennimi khrama Kazanchetsots v Shushi. (2020). <https://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=3&id=915955> (in Russian).

Rozbir informatsiinykh provokatsii Virmenii ta Azerbaidzhanu, spriamovanykh na vtiahuvannia Hruzii u voiennyi konflikt. (2020). <https://informnapalm.org/ua/rozbir-informatsiinykh-provokatsii-vir> (in Ukrainian).

Soobshchenie Ministerstva oborony Azerbaidzhanskoj Respubliki o nachale anti-terroristicheskikh meropriyatii lokalnogo kharaktera. (2023). <https://mod.gov.az/ru/news/soobshenie-ministerstva-oborony-azerbaidzhanskoj-respubliki-49349.html> (in Russian).

Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününü təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. (2020). <https://president.az/az/articles/view/48455> (in Azerbaijani).

Kviatkovskiy, R. (2023). Protlyborstvo v informatsiinomu prostori Azerbaidzhanu ta Virmenii v period Druhoi viiny u Nahirnomu Karabakhu. *Viiskovo-naukovyi visnyk, 39,* 137–153. <https://doi.org/10.33577/2313-5603.39.2023.137-153> (in Ukrainian).

Ministerstvo tsifrovogo razvitiya i transporta Azerbaidzhanskoj Respubliki. (2020). *Zashchitim sebya v kiberprostranstve!* <https://mincom.gov.az/ru/media-ru/novosti/zashhitim-sebia-v-kiberprostranstve995> (in Russian).

Mahda, Ye. (2014). Hibrydna viina: sutnist ta struktura fenomenu. *International relations, part «Political sciences», 4* (in Ukrainian).

Popovych, K. (2016). Hibrydna viina yak suchasnyi sposib vedennia viiny: istorychni ta suchasnyi vymiry. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, 2,* 75–79 (in Ukrainian).

Poplavskiy, O. (2020). Viiskovyi skladnyk zahalnoho uspiyku Azerbaidzhanu u «Druhii karabaskii viini». *Litopys Volyni. Vseukrainskyi naukovyi chasopys, 23,* 77–85. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.23.14> (in Ukrainian).

Poplavskiy, O., Levin, O., & Sarychev, V. (2021). Sotsialno-ekonomichni ta informatsiino-komunikatsiini aspekty voiennoho protystoiannia Azerbaidzhanu i Virmenii u «Druhii Karabaskii viini». *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu*

vnutrishnikh sprav, 1, 61–71. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-1-61-71> (in Ukrainian).

Khoroshko, V., Khokhlochova, Yu., Pirtskhalava, T., & Ivanchenko, I. (2022). *Informatsiina zbroia yak instrument informatsiinoi viiny. Zakhyst informatsii*, 2, 50–58. <https://doi.org/10.18372/2410-7840.24.16930> (in Ukrainian).

Bivainis, A. (2022). Multi-dimensional Assessment of the Second Nagorno-Karabakh War. *Security and Defence Quarterly*, 38/2. Vilnius, 51–61 (in English).

Libicki, M. (1998). Information War, Information Peace. *Journal of International Affairs*, 51/2. New York, 411–428 (in English).

Libicki, M. (2007). *Conquest in Cyberspace: National Security and Information Warfare*. New York: Cambridge University Press (in English).

Lin, H., & Kerr, J. (2021). *On Cyber-enabled Information Warfare and Information Operations*. Oxford: The Oxford Handbook of Cyber Security, 251–272 (in English).

Lucas, E., & Pomerantsev, P. (2016). *Winning the Information War. Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe*. Washington, 1–66 (in English).

De Waal, T. (2021). *The Nagorny Karabakh Conflict in its fourth Decade. CEPS Working Document*, 2. Brussels (in English).

Global Security Forum. (2023). Global Security Forum: Transatlantic Defense. Washington, DC. *Center for Strategic & International Studies*. <https://www.csis.org/events/global-security-forum-2023-transatlantic-defense> (in English).

Fighting erupts between Armenia, Azerbaijan over disputed region. (2020). <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/27/heavy-fighting-erupts-in-disputed-nagorno-karabakh-region> (in English).

Azerbaidzhanskie khakeri vnov vzlomali armyanskie saiti. (2020). <https://ru.axar.az/news/tehnologii/504976.html> (in Russian).

Chomu Azerbaidzhan udaryv po Karabakhu same zaraz i shcho dali. (2023). <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cd1g44zdyjpo> (in Ukrainian).

«Atəş» klipi. İfa edirlər: Nur qrupu, Nərmin Kərimbəyova, Ceyhun Zeynalov. (2020). YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=bSh5tm2Hmn0> (in Azerbaijani).

Bezpilotnyk armii Azerbaidzhanu znyshchyv ministra oborony Karabakhu (video). Virmeniiia tse sprostovuie. (2020). https://defence-ua.com/news/bezpilotnik_armiji_azerbajdzhanu_znischiv_ministra_oboroni_karabahu_video-1939.html (in Ukrainian).

Video. (2020). YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=a07_EmNaOqY (in Azerbaijani).

Ilkham Aliev prinyal genseka Soveta sotrudnichestva tyurkoyazichnikh gosudarstv. (2020). <https://1news.az/news/20201102110148588-Ilkham-Aliev-prinyal-genseka-Soveta-sotrudnichestva-tyurkoyazychnykh-gosudarstv-FOTO> (in Russian).

The Unrecognised NKR will Cease to Exist on 1 January by its own Decision. (2023). <https://jam-news.net/unrecognized-nkr-will-cease-to-exist-on-january-1-2024/> (in English).

Qarabağ Azərbaycandır. (2020). *Telegram*. <https://tgstat.com/uz/channel/@azeqara> (in Azerbaijani).

Osvobozhdena visota Murov. (2020). <https://web.archive.org/web/20201003102342/https://report.az/ru/nagorno-karabakhskiy-konflikt/osvobozhdena-vysota-murov/> (in Russian).

Roman KVIATKOVSKYI

Master in Social Work

Adjunct of the Scientific and Organizational Department

The Hetman P. Sahaidachny National Army Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7917-1739>

e-mail: roman_kviatkovskiyi@ukr.net

**HYBRID WAR IN KARABAKH:
THE INFLUENCE OF INFORMATION SPACE, DISINFORMATION
AND PROPAGANDA IN THE SECOND KARABAS WAR**

The article examines the nature of the conflict in Karabakh and describes its course during the Second Karabakh war. The information warfare is explored as one of the main components of hybrid wars in the context of this conflict. Various aspects of this war are analyzed, with a focus on the role of information-psychological operations in local conflicts, including the impact of disinformation and propaganda on shaping public opinion and the international community. Mechanisms for disseminating disinformation and propaganda, as well as the use of information and communication technologies, social networks, and other communication tools as a strategic resource, are discussed.

Strategies and tactics used by conflict parties to manipulate the information space and shape the image of the enemy are identified. Tools of propaganda employed for mobilizing public support and influencing international diplomacy are analyzed. The study investigates how information manipulation can lead to increased tension and conflict escalation, as well as its impact on the possibility of achieving peaceful resolution.

The effectiveness of information security measures aimed at preventing the influence of disinformation and propaganda on public opinion and political processes is assessed. Strategies and mechanisms for protecting the information space from external influences and manipulations by conflict parties are examined.

The effectiveness of information warfare between Azerbaijan and Armenia in the Second Karabakh war is analyzed, along with its correlation with the socio-economic potential of each country and the potential of using information and communication technologies as a strategic resource for the conflict parties.

The generalized results of the study may be useful for developing strategies to counter disinformation and propaganda in similar conflicts, as well as for the development of effective methods of information security and communication policy at the national level.

Key words: hybrid war, disinformation, the Second Karabakh war, information space, informational and psychological influence, Karabakh, propaganda.